

Yanya Cephesinde Hekim Yardımı: Dr Süleyman Numan ve Balkan Felaketinde Sağlıkçı Desteği*

Physician's Help in Yanya (Ioannina) Corps: Dr Süleyman Numan and Support in Balkan Wars

H Kadircan Keskinboraⁱ, Fahriye Kamer Arasⁱⁱ, Sevtap Yıldırımⁱⁱⁱ

ⁱ Prof Dr, Bahçeşehir Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD, orcid.org/0000-0003-1940-1026

ⁱⁱ Hemşire, orcid.org/0000-0001-7614-2636

ⁱⁱⁱ Doktor, Sağlık Bakanlığı İstanbul Halk Sağlığı Müdürlüğü, orcid.org/0000-0002-0766-178X

ÖZ

Balkan Harbi, Türkiye Tarihi açısından bir dönüm noktasıdır. Milli Mücadele 1912'de başlamış ve ulusal kimlik Balkan Harbiyle gündeme gelmiştir. Bu savaşta Balkanlarda büyük miktarda toprak yitirilmiştir. Osmanlı'nın Avrupa'daki kimliğinin silinmesiyle beraber getirdiği sonuçlardan diğer biri de dikkatlerin Anadolu'ya dönmesi, Türk Milliyetçiliği'nin ön plana çıkmasına sebep olmuştur.

Aralıklı olarak devam eden sert ve kanlı çatışmalardan oluşan Balkan savaşları Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve en son Karadağ'ın katılımıyla 8 Ekim 1912 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilanı ile başladı, 30 Eylül 1913'te İstanbul anlaşmasıyla sona erdi. Osmanlı Ordusu Sırbistan-Bulgaristan sınırı, Karadağ cephesi ve Epir (Yanya)-Teselya cephesinde çarpışacak üç kolordudan oluşuyordu. Trablusgarp Savaşından yeni çıkan Osmanlı Ordusu mali ve askeri bakımdan büyük sıkıntı içinde olup, ordunun stokları yetersiz, silah ve malzeme eksikliği had safhadaydı. Yanya cephesi, üç kuşatma (Edirne-İşkodra-Yanya) içinde, kuşatılan Osmanlı şehirleri içerisinde ilk düşeniydi. Yunan ordusu, Yanya'da güçlü Osmanlı direnişiyle karşılaşmasına rağmen gaip gelmeyi başardı. Osmanlı Cephesinde malzeme ve silah eksikliğinin yanında yeterli beslenmenin olmaması nedeniyle her gün açlıktan yüzlerce asker ölüyor, hastalıklar ve hastalar günden güne artıyordu. Harp sırasında birçok yaralı ve hastanın tedavisi için organize edilen sağlık hizmetlerinin başına Bağımsız Kolordu Başhekimisi Süleyman Numan Bey tayin edilmişti.

Dr.Süleyman Numan, 1890 yılında Askeri Tıbbiye'den mezun oldu. 1894 yılında Almanya'ya giderek 6 yıl Berlin 1. Dahiliye kliniğinde V.Leyden'in yanında asistan olarak görev aldı. 1900 yılında İstanbul'a geri dönerek Gülhane Askeri Hastanesi Dahiliye kliniğinde görevine devam etti. Araştırmacı ruhluydu, öğrencilerinin iyi eğitim almaları için sürekli hasta yanında sorular sorarak onları düşünmeye ve araştırmaya sevk ederdi. İyi bir Tıp Tarihi bilgisine de sahip olan Dr. Süleyman Numan'ın kendisine göre ince buluşları ve hükümleri vardı. Onun için hastalık değil hasta önemliydi.

Yanya kalesinde görev alan hekimlerin her birinden azami şekilde yararlanmaya özen gösteren Dr. Süleyman Numan, askerler arasında görülen bulaşıcı hastalıklara karşı tedbiri göz önünde bulundurarak şüpheli gördüğü olguların incelenmesi için güvenilir laboratuvarlardan yararlandı. Yanya kalesinde, şehirde ve cephede sağlık işlerini sonuna kadar büyük ciddiyetle devam ettirdi. Savaş başlangıcından sonuna kadar şehirde hastaların kalabileceği 25'den fazla çeşitli özellikte ve büyüklükte evler açtı, hasta yatağı sayısı 6.697'ye ulaştırdı. Osmanlı'nın yenilgisiyle sonuçlanan savaşın sonunda yaralı ve hastaların tedavisini tamamladı, ağır olanların tahliyesini sağladı ve İstanbul'daki görevine döndü.

Anahtar Kelime: Balkan Savaşları, Yanya Cephesi, Süleyman Numan.

ABSTRACT

Balkan War is a turning point in the history of Turkey. The National Struggle started in 1912 and national identity came up with the Balkan War. With this war, large amount of land were lost in the Balkans. Another result of losing Ottoman Empire's identity in Europe was drawing attention to Anatolia which stood out Turkish Nationalism feelings.

Bulgaria, Greece Serbia and lastly Montenegro joined the ongoing bloody Balkan wars which began with Ottoman Empire's declaration of war in October 8th 1912 and ended with Istanbul Treaty in September 30rd 1913. Ottoman Army had three corps to fight in the fronts of Serbia-Bulgaria border, Montenegro and Epirus (Ioannina)-Thessaly. The war in Tripoli was just finished. So,

* *Lokman Hekim Dergisi*, 2018; 8 (1): 82-90

Geliş Tarihi – Received: 23.06.2017 ; Kabul Tarihi - Accepted: 08.12.2017

İletişim - Correspondence Author: H Kadircan Keskinbora <kadircan.keskinbora@gmail.com>

Ottoman Army was having financial and military problems; the stocks of military were insufficient, shortage for weapons and materials was too big. The number of army troops to the West and the East were under the schedule. There Ottoman cities (Edirne-Shkoder-Yanya) were occupied and Yanya was the first one to be lost. Despite the strong resistance of Ottoman Army at Yanya, Greek Army managed to get the victory. Along with weapon and material deficiency, every day hundreds of soldiers died from starvation due to lack of adequate nutrition and diseases increased. Army Corps Head Doctor Süleyman Numan is assigned to organize health care services which many wounded and patients been treated during the war.

Dr. Süleyman Numan graduated from Medical Military in 1890. In 1894 he went to Germany and during 6 years worked at Berlin 1.Internal Medicine Clinic as an assistant to V. Leyden. Dr. Süleyman Numan returned to Istanbul and started working at Gulhane Military Hospital's Internal Medicine Clinic. He had the spirit of an investigator and to give the best education for his students, he always urged them to explore by asking questions in front of patients. Dr. Süleyman Numan also had a good knowledge of Medical History and he had his own inventions and original thoughts.

Dr. Süleyman Numan was careful to exploit to the maximum from each of the physicians at Yanya Castle. Considering the infectious diseases among soldiers, he examined suspicious cases in reliable laboratories. Until the end of war, health affairs in the Castle, city and in the corp managed carefully by Dr. Süleyman Numan. From beginning to end of the war, more than 25 houses were opened in the city to accommodate patients and the number of patient beds reached 6,697. At the end of war Süleyman Numan completed his tasks and treatments and returned to Istanbul.

Key Words: Balkan Wars, Yanya (Ioannina) Corp, Süleyman Numan.

Türk tarihinde, ayrıca yarattığı etki bakımından dünya tarihinde de hazin; oldukça trajik gerçeklerinden birisi Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan topraklarındaki egemenliğinin bitişinde yaşanan savaşlar ve olaylar dönemidir.

Bin üç yüzlü yıllardan itibaren kültür, edebiyat, mimari, şehircilik ve daha birçok alanda Balkan coğrafyasında oluşum ve gelişimi sağlayan Osmanlı İmparatorluğu iklimi, birçok iç ve dış sebep sonucunda 1913 yılı itibarıyla ortadan kalktı. Böylece, Balkanlar'da kurulup, bölgenin adına sinen, yüzlerce yıldır yaşanarak gelişen uygarlık ve birlikte yaşam, bozulma seyrine girdi.

Balkanlar'da XIX. yüzyılın sonlarına doğru artmaya başlayan Batılı devletlerin etkisi ve baskısı, eşkıyalık olayları, siyasi ve askerî devlet idaresinin zayıflaması, 1912 yılında Balkanlar'da Türkler ve aynı zamanda Müslümanlar için, her şeyi tepetaklak eden bir sürecin başlamasına sebep oldu. Osmanlı'nın Avrupa'daki kimliğinin silinmesiyle beraber getirdiği sonuçlardan diğer biri de dikkatlerin Anadolu'ya dönmesi, Türk Milliyetçiliği'nin ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Bu makalede, bu motivasyonla hareket eden sağlıkçılar adına Balkan Savaşında bu alanda büyük katkılarda bulunan Dr. Süleyman Numan'ın faaliyetleri ve Yanya Cephesi konu edilmiştir.

Yöntem olarak, Balkan Savaşları ve yansımalarını, halka yansıyan bazı askeri savunma ve taktik hataları, Müslüman ahalinin göç etmek zorunda kalması, yaşadığı güçlükler, sağlık sorunları, uğradıkları saldırılar, Yanya Cephesi, Dr. Süleyman Numan'ın hayatı ve özelliklerini konu alan basılı kaynaklar gözden geçirilmiş, konular arasındaki ilişkiler irtibatlandırılmıştır.

1877 -1878 Osmanlı - Rus Harbinde, yenik düşen Osmanlı İmparatorluğu, 3 Mart 1878 de Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır.^{1*} Bu antlaşmaya göre; Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğuna bırakılması, Sırbistan, Karadağ ve Romanya'nın tamamen bağımsız olması, Bulgaristan Prensiğinin kurulması, Doğu Anadolu'da Kars, Ardahan, Batum, Beyazıt sancaklarının Rusya'ya verilmesi, Osmanlı ülkesinde yaşayan Hıristiyanların yararına reformların yapılması kabul edilmiştir. Batılı Devletlerin araya girmesiyle bu antlaşmanın yerine Berlin Antlaşması imzalandı (13 Temmuz 1878). Berlin Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu'nun karşısına, yeni Balkan devletleri çıktı. Yeni doğan bu devletler ve Yunanistan (1839'da bağımsızlığına kavuşmuştu) ülkelerini genişletmek hırsına kapıldılar. Onlar için en uygun hedef Avrupalılarca "Hasta Adam" adı verilen Osmanlı Devleti'nin Avrupa kıtasındaki toprakları idi. Hepsi de bu topraklar ve özellikle Makedonya üzerinde hak iddia ediyorlardı.¹

* Makedonya, Yeşilköy Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğundan alınmış, Berlin Antlaşması ile İmparatorluğa geri verilmişti. Yunanlılar, Büyük İskender'den Bizans'ın son devrine kadar bu ülkenin daima kendilerine ait olduğunu ileri sürdüler ve burasını ele geçirmek için büyük bir gizli faaliyet ve teşkilatlanma içinde bulundular.

Osmanlı Devleti, 1908 Meşrutiyet devriminden sonra 1912 Balkan Harbi'ne kadar geçen dört yıllık devre içinde siyasi istikrarsızlık ve iktisadi çöküntüden dolayı içeride ve dışarıda birçok sorunlarla karşı karşıya kaldı. İçeride 31 Mart isyanı, parti kavgaları, Adana Ermeni hadisesi, Havran ve Arnavutluk isyanları, azınlıkların cemiyetler kurarak ayrılma faaliyetleri birbirini takip etti.²

Trablusgarp Savaşının Osmanlı devletini mali ve askeri bakımdan büyük bir sıkıntıya düşürdüğü bir sırada, Balkan Devletleri bu durumdan faydalanarak bütün Rumeli topraklarını aralarında paylaşmak için anlaşmaya başlamışlardı. Sırp-Bulgar Dostluk ve İttifak antlaşması 13 Mart 1912 de imzalandı. Buna göre iki devlet karşılıklı olarak Balkanlar'da büyük devletlerden birinin geçici olarak da olsa kuvvet kullanarak arazi ilhakına girişmesi halinde birbirlerinin toprak bütünlüklerini garanti ettiler. Ayrıca bu iki devlet Osmanlı Devleti'ne karşı birleşiyorlardı. Bulgaristan Yunanistan'la da anlaşma yapmanın yollarını arıyordu. 29 Mayıs 1912'de iki devlet arasında bir ittifak imzalandı.³ Bu ittifak da sadece Osmanlı Devleti'ne yöneltilmiştir. İttifak anlaşmasının ek bir deklarasyona göre Yunanistan'ın Girit meselesi yüzünden Osmanlı Devleti'ne savaş açması halinde Bulgaristan herhangi bir yardımda bulunmayıp tarafsız kalacaktı.² Çok geçmeden Karadağ-Sırbistan ittifak anlaşması ile Balkan birliği tamamlandı. Diğer yandan Arnavutluk ayaklanması da bölgeyi karışıklığa sürüklemişti. Karadağ-Sırbistan ittifakının imzalanmasından iki gün sonra, 8 Ekim 1912'de, Karadağ Osmanlı Devletine savaş ilan etti. Balkanlı müttefikler 13 Ekim'de Bâbıaliye bir nota göndererek, Rumeli'ye özgürlük verilmesini ve vilayetlerin milliyetler esasına göre ayrılmasını istediler. Osmanlı hükümeti bu notaya karşılık savaş ilan etti.³

Bunun üzerine 17 Ekim'de Bulgaristan ve Sırbistan'ın, 19 Ekim'de de Yunanistan'ın Osmanlı devletine savaş ilan etmeleriyle Balkan savaşlarının birinci safhası başladı. Osmanlı devleti savaşa çok kötü şartlar içinde girmişti. Ordunun özellikle geri ulaşımı ve ikmali kötüydü. Savaştan hemen önce, 75.000-80.000 talimli asker ordudan terhis edilmişti.³ Ancak, bu sadece bir yanığı olarak değerlendirilmemelidir; çünkü orduda hem huzursuzluk, hem de iase güçlüğü vardı. Savaşın ilk gününden itibaren de yiyecek ve giyecek tedarikindeki sıkıntılar devam etti. Bunun yanı sıra, seferberlik ve yağma işleri de zamanında yapılamadığı için Türk orduları birçok yerde gafil avlandı.²

Dört Balkan Devletinin, (Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan) Osmanlı Devleti'ne karşı giriştiği savaş sonunda hemen hemen bütün Rumeli topraklarımız elden çıkmıştır. Yanya, İşkodra ve Edirne kendisinden çok daha üstün durumda olan düşmanlara karşı savunmada bulunmuştur.⁴

Balkanlardaki Osmanlı ordularından Doğu ordusu Bulgarlara, Batı ordusu ise Sırlara karşı savaşıyordu. Doğu ordusu Bulgarlar karşısında çok çabuk bozguna uğradı; bu yenilgide, derlenip toparlanmadan düşmana saldırı emri almış olmaları önemli bir etkeni. İlk yenilgiden sonra, Ekim 1912 sonlarında, Babaeski-Lüleburgaz hattına çekilen ordu, burada Bulgarlarla yaptığı ikinci muharebeyi de kaybedince Çatalca hattına kadar çekildi. Batı ordusunun ana kısmını İştip-Üsküp dolaylarında Zeki Paşa komutasındaki Vardar ordusu meydana getiriyordu. Bunun sağ kolu Bergalniça ve Struma ovalarına ve sol kolu Priştina dolaylarına kadar yayılmaktaydı.⁴ Batı ordusunun diğer kısımları Kozan-Alasonya ve Yanya bölgesinde bulunuyordu. Yunan sınırı üzerinde bulunan bu kuvvetler Yunan ordusuna göre oldukça küçüktüler. Batı ordusu da fazla bir varlık gösteremedi; Ekim sonlarında Kumanova'da Sırlara yenilerek Manastır'a geldi. Sırlar Üsküp'e girdiler. Diğer yandan Kasım ayı başında Selanik'i ele geçiren Yunanlılar, donanmaları ile Bozcaada, Limni, Samotraki ve Taşoz adalarını işgal ettiler.^{2,5} Adaların elden çıkması Osmanlı devletinin Makedonya ile denizden olan bağlantısını kesmişti. Yenilgilerin birbirini takip ettiği bu günlerde, sadece Karadağlıların kuşattığı İşkodra ile diğer Balkanlı devletlerinin kuşattığı Edirne ve Yanya düşmana karşı direnmekteydi. Türk kuvvetleri bozguna rağmen Çatalca hattında büyük başarı göstermiş, ayrıca İşkodra'da Hasan Rıza Paşa, Edirne'de Şükrü Paşa, Yanya'da Esat Paşa ve denizde Hamidiye süvarisi Rauf Bey (Orbay) subay ve erleriyle büyük ün kazanmışlardı.⁵

Balkan Savaşı Osmanlı Devleti için genel olarak bir felaket olmakla birlikte, savaşın 3 Aralık 1912 mütarekesine kadar olan safhası daha da büyük felaketlerle doludur. Balkan Savaşı sırasında iase, sağlık vb. konulardaki durumu anlamak için, Osmanlı Ordusunun savaşın başlamasından kısa bir süre sonra Çatalca hattına çekildiği sırada Yemen'den adı geçen göreve çağrılan devrin Genelkurmay Başkanı Ahmet İzzet Paşa'nın hatıralarından bir kısmı okuyalım: *"Karargâhın yerleştiği Hadımköyü'ne giderken Yeşilköy istasyonunda binlerce kolera hastasının ölümlerle kucak kucağa, açıkta yattıklarını gördüm. Doktor Bafralı*

Yanko Bey'e çıkmak istedim. Yanındakilerin toplam olarak beş kişiden ibaret, hastaları ise 5.500 kişi olduğundan, fazla bir şey beklenilmemesi gerektiğini söyledi. Savaş hatlarına gittik. Bir binbaşya durumu sordum. Son nefese kadar çalışılacağını, fakat asker aç olduğundan zorlukla silâh kullandığını söyledi. Gerçekten savaşın başlamasından beri ağzına et koymayan askerin, kuru ekmek bile bulamadığı günler vardı.” Hatırat çığlık çığığa devam eder: “Ordu başkentinde kapısında olup, deniz ve trenle de başkent bütün ülkeye bağlı iken bu sefalet akılları durdurur”.⁶

Kızılay Genel Merkezi 10 Ekim 1912 (27 Eylül 1328) tarihinde yaptığı toplantıda hastaneler kurulması için hemen teşebbüse geçilmesini kararlaştırdı.⁷ Savaşın aniden çıkması üzerine, Ordu Sağlık Dairesiyle yapılan görüşmeler sonunda Kızılay'ın hastane açacağı yerler tespit edildi. Kızılay bazıları seyyar olmak üzere Lüleburgaz'da 150, Edirne ve Selanik'te 200, Üsküp'te 140, Alasonya, Yanya, Manastır ve İşkodra'da 100'er yataklı sekiz hastane açmak amacıyla sağlık heyetlerini yola çıkardı.⁷ Ne var ki, Kırklareli yenilgisi sonucu Rumeli'ye giden demiryolunun bozulup yolların kapanması ve ayrıca Yunanlıların adaları işgal ederek Makedonya ile olan bağlantıyı kesmeleri Balkanlara yapılacak sağlık yardımlarını aksattı.⁷ Savaş dolayısıyla Lüleburgaz, Alasonya, Yanya ve Manastır'da hastane açmak mümkün olamadı. Demiryolunun kapalı olmasından dolayı bu dört hastaneye tahsis olunan sağlık malzemesi deniz yoluyla gönderilmeye çalışıldı, fakat bu sırada Selanik, Ayasaranda, Dıraç ve Şengin limanları Yunanlıların eline geçtiğinden malzeme ve sağlık ekipleri ulaştırılamadı. Böylece 1,5 aydan fazla faaliyette bulunup Üsküp hastanesi dışında diğer hastaneler faaliyete geçemedi. Bu arada Edirne Hastanesi için sevk edilen eşya ve malzeme yolda yağma edildi.⁸

Ordu geri çekilirken sağlık malzeme ve levazımının çoğu da düşman eline geçmişti. Bütün çabalara rağmen kuşatma altındaki Edirne'de sağlık malzemesi sıkıntısı çekilmekte ve büyük bir sefalet hüküm sürmekteydi.⁸ Edirne'ye bir yardım heyeti gönderilmesi için Bulgaristan'a yaptığı müracaatın reddedilmesinden sonra Kızılay, Alman Kızılhaçına başvurarak masrafı Kızılay'a ait olmak üzere bir heyet teşkil edilmesini rica etti. Alman Kızılhaçı tarafından hazırlanan heyet Sofya'ya kadar gelebildi ama Bulgar Kızılhaç başkanı olan Bulgaristan kraliçesi, Alman imparatoriçesi tarafından yapılan müracaata rağmen heyetin Edirne'ye girmesine müsaade etmedi.⁹ Daha sonra, 3 Aralık'ta yapılan mütareke gereğince Bulgaristan, Kızılay Darülfünun (Üniversite) hastanesi başhekimisi Dr. Derviş Bey aracılığıyla bir miktar sağlık malzemesinin Edirne'ye gönderilmesini kabul etti. Edirne Bulgarlarca işgal edildiği zaman Dr. Bahaeddin Şakir Bey, Cenevre Sözleşmesi hükümlerine aykırı olarak, Bulgarlarca hapis ve esir edildi.⁹

Balkan savaşlarında Mısır ve Hindistan kızılayları Türkiye'ye muhtelif heyetler gönderiler. Mısır Kızılay'ının ayrı ayrı gönderdiği dört heyet Beylerbeyi, Ayastafanos, Maltepe, Sancaktepe ve Yedikule'de sabit ve seyyar hastaneler tesis ederek faaliyette bulundular. Özellikle Edirne'nin düşmesi üzerine perişan bir halde ortada kalan hasta ve yaralı askerlerle göçmenlere yardımcı oldular.⁹

Kızılay'a bağlı olarak çalışan esir komisyonu bir yandan Belgrad'daki Uluslararası Esir Komisyonu aracılığıyla Balkan devletleri Kızılhaçlarından Türk harp esirlerinin listelerini temin etmeye çalışırken, aynı zamanda, Sıhhiye Nezareti'nin bildirdiği yabancı esirlerin adlarını bu komisyona gönderiyordu. Balkan devletlerinden henüz herhangi bir liste gelmeden Kızılay, Osmanlı ordusu nezdindeki Bulgar esirlerinin listesini Belgrad'a göndermişti. Buna karşılık Bulgaristan, savaşın son günlerine kadar listeleri elinde bekletti, büyük kısmını barıştan sonra gönderdi. Diğer devletler arasında, ilk liste Sırbistan Kızılhaçından gelmişti; burada 10.500 hasta ve yaralı esirden bahsediliyordu.⁹ Yunanistan'ın gönderdiği liste tam değildi; sadece 725 subayın ismi geçiyordu. Karadağ ise, yalnız 92 subayın ismini bildirmişti.^{4*} Kızılay, esir listeleri geldikçe esirlerin isimlerini

* Edirne'de Bulgarlar tarafından esir edilen Türklere yapılan muameleler hakkında fikir edinmek gereklidir: Epler ve bir kısım subaylar Tunca üzerindeki adacıkta Sarayıç'inde toplattırılmıştı. Kismen bataklık olan bu adacıkta binlerce insanın toplanması, Bulgarlarca bir emniyet tedbiri olarak tefsir olunabilirse de, bu tedbir pek zalimane olmuştur. Edirne de Tunca Adasında 5000 esir Türk askeri öldürülmüştür. Sarayıç'inde 15.000 esir Türk Askeri ve 5.000 ahalinin çoğunluğu açlık, süngü darbeleri ve kurşunla şehit edilmişlerdir. Yabancı muhabirlerin, ölüm ve elem adası adını verdikleri bu adacıkta, Türk esirlerinin durumu, tüyler ürpertici facialarla doludur. Dr. Rifat Osman'ın hatıralarından: “Sukutun 2. Günü, Mihal Köprüsü üzerindeki hanemden, misafirin Dilâver Hazar Bey'le birlikte, on Bulgar neferi ile alınarak Sarayıç'ine götürülmek üzere uzaklaşırken, eşyalarımın, kitaplarımın yağma edilmekte olduğunu görüyordum. Sarayıç'inde adalet kasrının yanına vardığımızda şark cephesi zabitan ve efradının ekserisinin yerlerde yatmakta ve yağmakta olan hafif yağmur altında ıslanmakta olduklarını gördüm. Kaputlarının gasptan kurtarmaya muvaffak olan zabitan ve efradımız bahtiyarlar sırasına geçmişler ve bütün geceyi aç oldukları halde yağmur altında geçirmişlerdir.

gazetelerde yayınlayarak bunların yakınlarını haberdar ediyordu. Daha sonra tamamlanan listelere göre Bulgaristan'da 70.360, Yunanistan'da ise 60.000 Türk harp esirinin bulunduğu anlaşılmıştı. Kızılay Esir Komisyonu'nun faaliyeti Kasım 1913'e kadar devam etti. Barış antlaşmasının imzalanmasından sonra, Ekim 1913'te, Dr. Süleyman Numan Paşa (daha sonra Sıhhiye-i Askeriyede Sahra Sıhhiye Müfettişliği yapmıştır) başkanlığındaki bir heyet Ruscuk civarındaki Türk harp esirlerinin yardımına gönderildi. Süleyman Numan Paşa Kızılay'a verdiği raporda, Türk esirlerinin hastalık ve bakımsızlık yüzünden ne kadar güç şartlar altında yaşadıklarını ayrıntılı biçimde anlatmıştı.^{4,9}

Balkan savaşı diğer yandan büyük bir göçe de sebep oldu. Özellikle 25 Ekim'de, Kırklareli bozgunundan sonra ordunun geri çekilmesiyle birlikte, Bulgar asker ve çetelerinin mezaliminden kurtulmak isteyen halk, kasaba ve köyleriyle bütün eşyalarını terk ederek muhtaç bir halde Anadolu'ya doğru göçe başladılar. Göçmenler büyük bir yokluk ve sefalet içine düşerken, geride kalanlar da mezalime uğruyordu.⁹ Rumeli göçü o kadar yoğundu ki, birkaç gün içinde İstanbul'da bütün camiler, mescidler ve medreseler göçmenlerle doluyordu. Binlerce göçmen, hayvanları ve arabaları ile günlere e meydan ve sokaklarda, kale diplerinde aç ve yardıma muhtaç bir halde bekliyorlardı. Ordunun ihtiyacını karşılamakta güçlüklerle karşılaşan Osmanlı hükümetinden bu konuda fazla bir şey beklenemiyordu.*

Ordunun Kırklareli'den çekilmesinden sonra İstanbul'a gelen yaralı sayısı artarken, aynı günlerde Çatalca'da kolera salgını görülmeye başlandı. Birkaç gün hafif seyreden kolera; kısa zaman içinde Çatalca hattında Ye özellikle Hadımköy bölgesinde yığılmış, aç, çıplak ve idaresiz on binlerce kişi arasında hızla yayıldı. Öyle ki, sadece 15 Kasım için kayda geçebilen miktar bir gün içinde 2786 hasta ve 817 ölüyü bulmuştu.¹⁶ Alınan bu tedbirlere' rağmen, Balkan Savaşı'nın ilk döneminde sağlık hizmetleri son derece yetersiz kaldı! Salgın hastalıklar nedeniyle ciddi kayıplar verildi. Savaşın ikinci döneminde sağlık hizmetleri eskisine oranla daha düzenli yürütüldü. Askeri Sıhhiye Dairesi ve Hilal-i Ahmer tarafından yapılan yeni düzenlemelerle, kolera ve tifo aşuları uygulanarak salgınlar çok büyük tahribata sebep olmadan önlenebildi.¹⁶ Ordu Sağlık Dairesi ilk tedbir olarak koleralılara temas eden askerlerin binlercesini İstanbul'a sevk etmeye başladı. İstanbul'a gelen koleralıların iâşesi Kızılay'ca karşılandı. Diğer yandan, Çatalca hattı üzerinde kalan ve İstanbul'a sevk edilemeyen askerlerin tedavileri için, hastalığın en fazla görüldüğü Hadımköy civarında, Kızılay çadır ve barakalarda 250 yataklı bir hastane açtı.⁹

Yanya Savunması

Sarayıcı'nda başlayan tahammülsüz esaret hayatının ikinci günü, zabıtana bir ekmeğin dörtte biri verildi. Efrat ise aç. Bir kaç saat ıslanması ile yenilmesi mümkün olan bu ekmekler kim bilir kaç gün evvel pişmişler, üst kabukları yemyeşil, içleri küf kokulu, kurtlu... Sarayıcı'ndeki efrat arasında günlük 20-30 kişi ölmeye başladı." Fransız askeri yazarı Plaron De Mandesir'in Edirne'nin muhasara ve zapt kitabında yazdıklarına merhum şöyle cevap veriyor. Albay'ın yazdığı en şayân-ı itimat zevatın teminatına nazaran Tunca Adasındaki Türk esirlerine karşı şu tarzda hareket olmuştur: Birinci gün sekiz nefer başına bir ekmeğin, ikinci gün dört nefer başına bir ekmeğin, Albay kitabında "Türkler ağaç kabuklarını yemek için değil su kaynatmak ve otları pişirecek ateş yakmak için soyulduğu ve bu gibi muhasara harplerinde, kolera, dizanteri gibi salgınların büyük yorgunluk ve mahrumiyetler neticesinde zuhuru pek tabii olduğu." demekte, Merhum doktor ise: "Esir efrat, ağaç kabuklarını ateş yakmak için değil, çiğnemek, gevelemek için kopardılar. Eğer bu cehennemî karargâhı ziyaret etti iseniz dikkat olunmadı mı ki, yakılmaya müsait, ince dallar, o muhitin bodur ağaçlarının dallarında pek çok idi, saniyen: Kabukları soyulan ağaçların, el yetişen ince dallarını bırakıp ta birbirlerinin omuzlarına çıkarak, yüksek kabukları sökmekte ne mantık tasavvur edersiniz. Evet... Bedbaht Türk askerleri yediler, ellerine ne geçtiyse yediler ve öldüler. Dizanteri, o kadar müthiş felaket verdi ki, Bulgarlar, kolera var.." diye kaçtılar. Yalnız Sarayıcı'nda köprübaşında nöbetçi bıraktılar. Halbuki hastalık, gıdasızlık üzerine soğuk ve açlık idi. Sarayıcı'nda sağ kalanlara çadırlar, ölenlere de oradaki taş sütunun şark tarafındaki saha, ebedî bir medfen (gömü) oldu (s.134.)" Albay Plaron ve Mandesir'in yazdıkları doğru değildir. Fransız Journal gazetesi muhabiri Sarayıcı'nın durumunu şöyle anlatıyor: "Tunca'nın iki kolu arasında bir ihtimal 2000 bedbaht sürünüyor ve inliyor, bu terk edilmiş adayı, sakatlar, ölümler, can çekişen hastaların, karanlık, korku veren bir ikametgâhı haline koyuyordu. Adanın toprağı sarı, etrafa pis bir koku yükseliyor. Tahminen üç metre yüksekliğinde, kabukları soyulmuş ağaçlar garip bir cenaze alayı teşkil ediyordu. Esirler henüz hayatta olduğunu gördüğüm 140 ceset toplamışlardı. 26 Mart' tan beri her fecrin mahsulünü bu kurbanlar teşkil ediyordu. Esirlerin bir kısmı hendek kazmaya memur edilmişlerdi. Onlar vazifelerini bitmesinden evvel, kendilerinin gömülecekleri, derin ve geniş mezarlar kazıyorlardı. Diğerleri büyük yığınlar teşkil eden cesetleri taşıyorlardı. Elleri, dudakları, göz kapakları simsiyah olan cesetler, matemi bir manzara arz ediyorlardı. Bazı defa ölmüş zannı ile, hendeğe atılmak üzere kaldırılanlar birden bire hareket ediyor, onlar o vakit ayrı tarafa konuyordu. Oh! Çok zaman değil birkaç dakika sonra, zayıf bir ses cesetler donmuş bu karanlık derinliklerden zayıf bir inilti onun da son nefesini aldığını bildiriyor".⁴

* Kızılay, Erzurum valisi Reşit Paşa'nın konağını kiralayarak 1913 yılının ilk günlerinde, burada bir Göçmen (muhacirin) hastanesi açtı. Dr. İbrahim Bey'in başhekimliğini yaptığı 100 yataklı bu hastanede Dr.Feyzullah Bey, Dr.Cemal Bey, eczacı Mehmet Hamit efendi ve Kâtip Ali Galip Bey'den başka 4 kadın ve 5 erkek hastabakıcıyla 3 hademe görev aldı.⁸

Bu inanılmaz bozgun sırasında sonuna kadar direnen, ancak, yiyeceği ve askeri malzemesi tükenene kadar mücadele eden, teslim olmayan, İşkodra, Edirne ve Yanya'dır. Bir ay içinde Osmanlı'nın bozgunu ile sonuçlanan 1. Balkan Savaşı'nda, Yanya Kalesi, Esat Paşa ve kardeşi Vehip Bey komutasında, askerin yiyeceği ve cephanesi tükenene kadar direnmiş ve 6 Mart 1913 de teslim olmak zorunda kalmıştır.^{10*} Yunanistan Velihaht Prensi Konstantin ve Albay Metaksas komutasındaki Yunan Ordusu defalarca saldırmasına karşılık her defasında başarı ile püskürtülmüş, Yanya'dan gelen zafer haberleri İstanbul'da büyük heyecanla takip edilmiştir. Esat Paşa mücadeleyi bırakmamıştır. Dört buçuk ay boyunca Osmanlı Ordusu asker sayısı bakımından kendisinden üç misli, ateş gücü bakımından da beş misli büyüklükteki Yunan Ordusuna başarı ile direnmiştir.¹⁰ 06 Mart 1913 günü mermisi biten son top da susunca, Osmanlı Askerleri beyaz bayrakla teslim olacaklarını bildirmişler ve Osmanlı'yı temsil eden Kaymakam Fuat Bey'le bu iş için görevlendirilen bir Yunanlı subay arasındaki görüşme ile teslim protokolü yapılmıştır.¹⁰

Ertesi gün Yanya'ya giren Velihaht Konstantin, Almanya'daki Harp Akademisi'nden sınıf arkadaşı olan Esat Paşa'ya ve kardeşi Vehip Bey'e büyük bir saygı göstermiştir. ** *"Kahramanların kılıcı alınmaz"* diyerek kaleyi ve şehri teslim almıştır.¹⁰

Osmanlı ordu birlikleri, Balkan topraklarının birçok tarafında, sınırlardan saldıran düşman birliklerine karşı koymak için koşturdu durdu. Vatanın birçok yerinden gencecik insanlar, orduya katılıyor, Balkan diyarında buluşuyorlardı. Bu sırada birçok sahada, askerî hatalar, aldanmalar ve korkaklık gibi sebeplerle düşman birlikleri zafer kazanmaya başladı. Atina yönünden, sınırı geçerek Osmanlı topraklarına giren Yunan ordusunun bir parçası, Osmanlı askerleri ile yapılan çatışmalar sonunda Yanya önlerine gelmişti.^{10***}

Epir bölgesindeki savaşlarda Esad Paşa'nın askerlerini püskürten Yunanlar, Vehip Bey'in savunduğu Yanya'yı kuşattılar. Yanya'ya yapılan hücumda başarılı olamayan ve ağır kayıplar veren Epir Ordusu Kumandanı General Sabuncakis 20 Ocak'ta görevden alındı.¹¹ Yanya'yı kuşatan Yunan ordusunun kumandasını Velihaht Konstantin üstlendi. Osmanlı kuvvetleri başarılı şekilde şehri ve kaleyi savunuyorlardı. Erzak, silah ve cephane sıkıntısı yoktu. Bu nedenle Vehip Bey'in aniden cephanesinin bittiğini ilan ederek Velihaht Konstantin'le teslim şartlarını görüşmesi pek çok çevreyi şaşırttı.¹¹ Vehip Bey kumandasındaki Osmanlı askerleri ve savunmaya yardım eden Arnavut gönüllüler 6 Mart'ta şehri terk ettiler. 10 Mart'ta Atina'daki Alman maslahatgüzarı Yanya'nın beklenmedik şekilde teslim olmasıyla ilgili olarak kulağına gelenleri Berlin'e bildirdi.¹¹ Maslahatgüzarın duyduğu dedikodulara göre, savaştan az zararla çıkabilmek için Babıali bir Yunan-Bulgar anlaşmazlığına bel bağlamıştı. Yunanistan'ın sempatisini kazanmak ve Bulgaristan'a karşı müşterek hareket etmek için İstanbul'dan gelen emir üzerine Vehip Bey şehri boşaltmıştı.¹¹

Yanya'da yaşanan sağlam direnişe yakışmayacak bir şekilde, bir zaman sonra şehrin teslim edilmesi, başka bazı Osmanlı şehirlerinde de yaşanacak olan oldukça trajik ve acı olaylardan biriydi.

Yanya'yı savunurken yaralanan Türk askerleri önce otomobillerle Preveze'ye; oradan da İstanbul ve İzmir'e getirildi. Otomobillerle Yanya'dan Preveze'ye 2350 kişi sevk edildi, bunlardan 500'ü askerdi.⁹ Balkan Harbinde, Kızılay'ın tesis ettiği hastanelerde 36.772'den fazla hasta ve yaralı tedavi edilmişti. Hastane

* Yanya'nın düşmesi İstanbul'da çok ağır bir hava yarattı. Esat Paşa'nın dört ay kahramanca direnmesi ve Yunanlıların faydasız çabaları, Yanya'nın ebediyen ayakta kalacağı kanısını oluşturmuştu. Aynı kanı, Edirne ve İşkodra için de yaygındı. Osmanlıların hemen her yanda uğradıkları yenilgiler, bu üç müstahkem şehrin kahramanca direnişi karşısında neredeyse unutuluyordu. Bu direnme bir taraftan Türk ordusunun şerefini kurtarır ve Osmanlı İmparatorluğu için bir teselli ve kuvvet kaynağı olurken öte yandan da yapılmakta olan barış görüşmelerinde, hükümete, müttefiklerin isteklerine daha enerjik ve kendinden emin bir biçimde karşı koyma imkanını sağlıyordu. Müstahkem şehirler düşmediği sürece, Balkan müttefikleri, iddialarını belirli ölçüde frenlemek zorundaydı. Osmanlı ise kendisine önerilen ağır koşullardan bir kısmını reddetme hakkını kazanıyordu. İşte bu diplomatik mücadelenin en hararetli anında Yanya ansızın düştü.

** Çanakkale Savaşlarında Mustafa Kemal'in de komutanı olan Kumandan Esat Paşa Yanya'lı olduğu için 6 ay süren esaretinde kendi baba evinde ikamet etti. Daha sonra Çanakkale Savaşları'nda Alman Komutan'ın yanında Türk komutan olarak görev yaptı. Mustafa Kemal'in Anafartalar Komutanlığı'na getirilmesini sağlayan Esat Paşa, Mustafa Kemal tarafından çok sevilen ve sayılan bir komutandır.

*** Yunan ordusunun zafer haberi bütün Avrupa'da heyecan yaratmış, Yunanistan Kralı Yorgo'yu ilk kutlayan da Türk dostu olarak bildiğimiz, şerefine yaptırılan Alman Çeşmesi hâlâ Sultanahmet Meydanı'nda duran Alman İmparatoru 2. Wilhelm olmuştur.¹⁰

kayıtlarının düşman eline geçmesinden dolayı İşkodra, Yanya, Edirne, Üsküp ve diğer bazı hastanelerde ne kadar hasta ve yaralı tedavi edildiğini öğrenmek mümkün olamamıştı.⁹

Dr. Süleyman Numan (Paşa)

Dr. Süleyman Numan (1868-1925), çok iyi bir eğitim almış, kendini gayet iyi yetiştirmiş, tababeti çok seven ve kendini işine adanmış bir şahsiyetti. Askeri Tıbbiyeden 1890 yılında yüzbaşı rütbesiyle mezun oldu.¹² İki yıl "teşrih-i marazi" (hastalık analizi) arkasından da bir buçuk yıl "fenni tedavi" muallim muavinliği yaptıktan sonra 1894'te öğrenimini tamamlamak için Almanya'ya gönderildi. Altı yıl Berlin'de Birinci Dahiliye servisinde V. Leyden'in yanında çalıştı.¹² İstanbul'a 1900'de döndüğünde Dahiliye Servisi Muallimi, 1901'de de Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'ye (sivil tıp okulu) Genel Hastalıklar (emraz-ı umumiye) hocası olarak atandı.¹² Fransız-Alman hekimliği çekişmesi, askeri-sivil tıbbiye gerginliği nedeniyle kendisine karşı yapılan direniş ve reaksiyonları sabırla karşıladı, azimli ve olgun gayretlerle bu sıkıntılarla mücadele etti. Gayet temiz giyinir, hastalara ve mesai arkadaşlarına saygı dolu ifadelerle hitap ederdi. Hastalara yapılması gereken bakım ve temizliğin yerine getirilmemesine tahammül edemezdi. Öğrencilere daima soru sorar, bu sorularla öğrenciyi düşünmeye sevk ederdi. Düşünce özgürlüğüne çok saygılıydı. Asistan ve öğrencilerin kendi fikrine muhalif ve aykırı kanaatine hiç kızmaz, yeni bir fikir ortaya atmalarına sevinir, söyleyen kişiyi överdi. Bilimde dogmalara bağlanmanın doğru olmadığını, her fikir ve kanaatin tartışılabilceğini, daha doğru bir fikri duyunca inat göstermeden kabul etmek gerektiğini söylerdi.¹²

Bin dokuz yüz on iki Balkan Harbinde Garp Ordusu emrinde Yanya Kalesi Baştabipliğine atandı, beş arkadaşından oluşan ekibiyle Yanya'ya ulaştığında, savaş tüm şiddetiyle sürüyordu, Loros düşman eline geçmişti.¹² Ortam yaralı ve hastayla doluydu. Ağır ve ameliyata muhtaç yaralıları bir araya topladılar, cerrahlara teslim ettiler. Yığılmış hasta ve yaralıları yerleştirmek üzere Yanya içinde elverişli bina tahsisine, bulunanları temizletmeye ve hasta barındıracak hale getirmeye, malzeme toplamaya, mutfak tesisine başladılar. Dr. Süleyman Numan'ın belinde her biri yarım arşın uzunluğunda 20 ev anahtarı ile dolaşması görülecek bir haldir.¹² Kısa sürede üç tane hastane oluşturdular; Sultaniye, Papazoğlu, İtalyan yetimhanesini diğerleri izledi. Kısa bir süre sonra yatak sayısı 4500'e ulaştı (Yanya düştüğünde ulaşılan hasta yatak sayısı 6697'dir).¹³ Savaş devam ettiği sürede gerek dışarıdan gelen hekim arkadaşları, gerek merkezde bıraktığı ekip arkadaşlarıyla beraber Yanya'nın düştüğü 20 Şubat 1912 tarihine kadar 25.385 hasta ve yaralı tedavi ettiler.¹² Dr. Süleyman Numan, gerek ahali ve gerek asker arasında ortaya çıkan veya ortaya çıkacağından şüphelenilen bulaşıcı hastalıklara karşı her türlü karantina ve koruyucu tedbirleri oluşturdu; basit fakat emin laboratuarlardan ve uzmanlardan azami ölçüde yararlandı.¹²

Balkan Savaşından sonra Bulgaristan'daki Türk esirleri büyük bir sefalet içinde hastalık ve bakımsızlıktan ölüyor, hastalığa yakalanan kurtulamıyor, bir kısmı da ölümü bekleyen arkadaşlarını izleyip maneviyatı bozarak kendini ağaca asmak suretiyle intihar ediyordu.¹² Türk esirler, savaştakinden daha fazla telef olmaya başlamıştı. Sofya Büyükelçimizin durumu bildirmesi üzerine Askeri Sıhhiye Dairesinde, General İsmail Besim Paşa başkanlığında komisyon toplandı. Komisyon üyelerinden savaştan sonra Gümüşsuyu Asker Hastanesi Baştabipliğine atanmış bulunan Süleyman Numan, "Esirler Kampı"nda görev almayı istedi; ölümle pençeleşen askerlerimizin durumunu kısa bir zamanda düzeltti.¹²

Başarılarıyla ismi öne çıkan Dr. Süleyman Numan Paşa, Harbiye Nezareti Sıhhiye Dairesi Başkanlığına atandı. Bir yandan Fakülte'deki derslerine devam ederken bir yandan da askeri sıhhiyenin ıslahına çalıştı. Zorunlu tifo ve kolera aşılı yaptırdı. Böylece Büyük Harpte ordumuzda tifo salgınları çok daha az oldu.^{12*} Dr. Süleyman Numan Paşa, Harbiye Nezareti Sıhhiye Dairesi Başkanı olarak Birinci Dünya Savaşı'nda ordu sıhhiye hizmetinin büyük bir düzen ve başarı ile yürütülmesini sağladı.

Dr. Süleyman Numan Paşa, Malta'dayken diğer sürgünlerin sağlık sorunlarıyla ilgilendi ve onları tenis oynamaya, denizde yüzmeye ve güneşlenmeye alıştırdı. Bu alışkanlıklar sürgüne gelenler için çok yeni davranış biçimleriydi. Güneş banyosu yapanlara "Süleyman Paşa Çıplakları" ismi verilmişti.¹⁴ Mahpushanenin temiz durması için elinden geleni yapıyor, günün birkaç saatinde güneş altında yarı çıplak

* Birinci Dünya Savaşında Fransız ordularında saptanan tifo olgusu sayısı 127.048, Alman ordularında 112.364, Osmanlı'da ise 8.608'dir.¹²

tenis oynadıktan sonra duş alıyor, İngilizce ve Fransızca romanlar okuyordu. Ama, Süleyman Numan Paşa tıptan uzak kaldığı için kendisini bir boşlukta hissediyordu. Hapishane komutanlığı, gün içinde serbest dolaşma izni verdiği Malta Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne öğrenci olarak kaydoldu. Dr. Süleyman Numan Paşa Malta Tıp Fakültesi'nde İngilizce ve İtalyanca verilen dersleri dinlerken hem yabancı dilini geliştiriyor hem de tıp alanındaki ilerlemelerden haberdar oluyordu.¹⁴

Dr. Süleyman Numan Paşa sürgünde olduğu Malta'dan diğer sürgün arkadaşlarıyla beraber 1 Kasım 1921'de İnebolu'ya geçti. İnebolu'dan Ankara'daki Sıhhiye Reisi Dr. İbrahim Tali'ye çektiği telgrafla, "*Geldim, ihtiyarladım. Burada bir hafta istirahat edebilir miyim?*" dedi; İbrahim Tali Bey'den şu cevabı aldı: "*İhtiyarlığınızı kabul edemeyiz, arzu buyrulduğu gibi istirahat edilmesini rica ederim.*"¹⁴

14 Kasım 1921'de İnebolu'dan Ankara'ya hareket eden Süleyman Numan Paşa, Ankara'ya varınca İbrahim Tali tarafından Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya çıkarıldı. Dr. Süleyman Numan Paşa Ordu Sıhhiye Reisliği yapma isteğini bildirdi, Mustafa Kemal Paşa ordu sıhhiye reisliği yapacak yetişmiş genç hekimler bulunduğunu, geçirdiği tehlikeli ve yorucu durumlardan sonra kendisinin bilim alanında verimli olacağını belirtti. Süleyman Numan Paşa bunun üzerine İstanbul'a döndü ve Tıp Fakültesi'nde çalışmaya başladı.¹⁵

Dr. Süleyman Numan Paşa ölümüne kadar fakültede hocalık yaptı. 20 Temmuz 1925 günü karaciğer kanserinden, Gülhane'de yapılan bir ameliyattan sonra vefat etti, Sultan Mahmut Türbesi Haziresi'ne defnedildi.¹⁵

Sonuç

Balkan Harbi Türk Tarihi açısından çok önemli sonuçları olan bir savaştır. Çok büyük miktarda toprak kaybı yanında, insan kaybı da çok büyük miktardadır. Balkanlardan Türkiye'ye kaçarcasına göç eden Müslüman göçmenlerin yaşadığı güçlükler, zulümler ve Balkanlarda yeni kurulmuş olan devletlerin silahlı güçlerinin, göç edenlerin canlarına kasıtlı olarak kıyması gözlerden kaçırılmaktadır. Bu yapılanlar bir soykırımdır ve insanoğlunun birçok alanda geliştiği 20. Yüzyılda yapılmıştır; tarafsız tarih yazıcıları tarafından da dile getirilmeye başlanmış ve kaleme alınmaya başlanmıştır.¹⁶ Bu soykırımdan canlarını kurtaran Müslümanların bir kısmının, ağır tabiat koşulları, salgın hastalıklar ve göç şartlarına yenik düşerek yollarda ölmeleri sonucu yüz binlercesi vefat etmiştir. Felaket olarak adlandırılan Balkan Savaşlarında sadece ordunun savunma ve savaş taktiklerinin ve/veya yeterliliklerinin değil, aynı zamanda sağlık hizmetlerinin de çok iyi organize edilmesi gereği ve önemi bir kez daha anlaşılmıştır.

Bu özel koşullarda gözü pek davranarak hem halkı hem hastaları korumaya çalışan isimli ve isimsiz çok sayıda görevli veya gönüllü insanın çabaları anılmalıdır. Bu değerli insanları anmak ve çabalarına örnek sunmak adına bir örnek, bu sağlık çalışanlarından biri olan Dr. Süleyman Numan'dır. Dr. Süleyman Numan, Balkan Savaşının Yanya Cephesinde olağanüstü sağlık hizmetleri gerçekleştirmiştir. Tıp Tarihi ve etiği açısından, bu makalede bir sağlık mensubunun insanlara yardım etmek ve aynı zamanda devlet görevini de lâyıkıyla yapmak konusundaki olağanüstü çabası konu edilmiştir.

Bu tür araştırmaların; Balkan Savaşı ve benzer savaşlarda yok olan insanların anısını, bu dönemlerde görev yapanların çabalarını ve tarihi gerçekleri geniş ölçekte değerlendirmek bakımından yararlı olacağı kanaatindeyiz. Bunun yanında, geçmişteki yanlışlardan ders alıp yarına ışık tutmak, ayrıca kendi çapında da olsa böyle acıların tekrarını önlemek konularında katkısı olabilir.

Bilgi

Bu makalenin özet bölümü, 5th Balkan Congress on the History & Ethics of Medicine'nde (İstanbul, October 11-15, 2011) serbest bildiri olarak sunulmuştur. İkinci ve üçüncü yazarlar o sırada Namık Kemal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsünde Yüksek Lisans öğrencileriydi. Aynı yazarlar, aynı sırayla bildiride sundukları bilgileri, son bir yılda tekrar gözden geçirip genişleterek makale olarak sunmaktadırlar.

Kaynaklar

1. Esenyel Ö. Balkan Harbinden Günümüze Bakış. Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul 1995.

2. Armaođlu F. Siyasi Tarih: 1789-1960. Ankara 1975.
3. Aydemir ŐS. Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa: 1908-1914 (Cilt 2). Remzi Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul 1972.
4. AŐkın S. Balkan Savaşlarında Edirne. DanıŐman İ Alp. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Edirne 2007.
5. Bayur YH. Türk İnkılabı Tarihi: Balkan Savaşları (Cilt 2, Kısım 2). TTK Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1983.
6. Ahmet İzzet Paşa. Feryadım (Cilt 1). İstanbul 1992.
7. Yeniaras O. Türkiye Kızılay Tarihine GiriŐ. İstanbul 2000.
8. Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmuası 15 Eylül 1921, (1): 19-20.
9. Çapa M. Balkan Savaşında Kızılay (Osmanlı Hilal-i Ahmer) Cemiyeti. OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi AraŐtırma ve Uygulama Merkezi Dergisi) 1990, (1): 89-115.
10. EriŐim: (<http://www.lozanmubadilleri.com/haberdetay.asp?ID=2287>). EriŐim Tarihi: 11.01.2016.
11. Kutlu S. Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007: 372.
12. Sağlam T. Süleyman Numan. İstanbul 1935.
13. Keskinbora HK, Yıldırım S, Kamer-Aras F. 1919 Sultanahmet Mitinglerinde Hekimlerin Katkıları. Editör A Demirhan Erdemir ve ark. GeçmiŐten Günümüze İstanbul'da Sağlık Kongresi Bildiri Kitabı. Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul 2010: 477-485.
14. Özata M. Atatürk ve Tıbbiyeliler. Umay Yayınları, İzmir 2007: 185.
15. Özbay K. Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri (Cilt 1). İstanbul 1976.
16. Kuznetsov O. XX. Yüzyılda Avrupa'nın hangi halkına ilk soykırım yapılmıştır. İrs Tarih 2015, 4 (16): 30-37.